

Yayın Geliş Tarihi: 03.04.2015
Yayına Kabul Tarihi: 18.06.2015
Online Yayın Tarihi: 26.11.2015
http://dx.doi.org/10.16953/deusbed.97578

Dokuz Eylül Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
Cilt: 17, Sayı: 2, Yıl: 2015, Sayfa: 191-214
ISSN: 1302-3284 E-ISSN: 1308-0911

SOKAK EYLEMLERİNDE KATILIMA YÖNELİK BİR İNCELEME: DİYARBAKIR ÖRNEĞİ

Süleyman HANÇERLİ*
Hacı DURU**

Öz

Sokak eylemleri; tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de her geçen gün önemi gittikçe artan yapıdaki eylemlerdir. Bu tür eylemlere katılan bireyler çeşitli taleplerde bulunarak, seslerini duyurmaya ve kamuoyunda farkındalık oluşturmaya çalışır. Bu çalışmada da; 'mitingler, basın açıklamaları, gösteri yürüyüşleri, oturma eylemleri ve cenaze karşılama etkinlikleri' gibi başlıklar altında toplanan ve 2009-2013 yılları arasında Diyarbakır'da meydana gelen 2063 sokak eylemindeki 'katılım' ve 'katılıma etki ettiği düşünülen faktörler' incelenmiştir. Buna göre; eylem sayısı ile katılımcı sayısı arasında ters yönlü bir ilişki olduğu bulunmuştur yani zaman içerisinde gerçekleşen eylem sayıları artarken, bireylerin bu eylemlere katılım sayılarının azaldığı anlaşılmıştır. Ayrıca; biyografik ve yapısal uygunluk, bireylerin içinde buldukları ortamı değiştirebilme, belirli bir grupla özdeşleşebilme ve görüşünü ifade edebilme isteği ile sosyal ağlara katılma, siyasetle iştigal, eylemlere seçilmiş katılımı, eylemler için güçlü bir çağrı (davet) yapılması ve eylemlerin hafta sonu düzenlenmesi gibi faktörlerin yanı sıra eylem türünün de katılıma etki eden bir faktör olduğu bulunmuştur yani düzenlenen eylemin türü ile katılımcı sayısı arasında anlamlı bir ilişki olduğu gözlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sokak Eylemleri, Miting, Basın Açıklaması, Yürüyüş, Oturma Eylemi ve Katılım.

EXAMINING PARTICIPATION IN PROTEST EVENTS: DIYARBAKIR EXAMPLE

Abstract

Protest events are activities and actions, which become more important every other day both in the world and in our country. Individuals try to voice their demands and raise awareness in public. In this study, participation and factors affecting participation are analyzed in 2063 social events which are grouped under headings, such as meetings, press releases, parades, sit-downs, and funerals happened in Diyarbakir in the years between 2009 and 2013. According to the results, there is a negative relationship between the number of events and participants over time. As the number of social events increase, the number of participants of the events decrease. Also, while it is found that biographic and

* Doç. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü İngilizce İşletme Anabilim Dalı, Anlaşmazlık Çözüm Tezli Yüksek Lisans Programı, 2547 sayılı Kanun'un 31. Maddesi gereğince görevlendirilmiş öğretim üyesi, hancerli@hotmail.com

** Dr., Isparta Emniyet Müdürlüğü, haci.duru@gmail.com

structural availability, wish in changing conditions, being a part of a specific group, and conveying the opinions/feelings, involvement in networks and politics, presence of elected persons in the events, the mode of invitation, and timing of the events (weekends) have positive effects on participation, it is also observed that there is a significant relationship between the type of event and the number of participants.

Keywords: *Protest Event, Meeting, Press Release, Parade, Sit-Down and Participation.*

GİRİŞ

Sokak eylemlerinde bireyler genel olarak siyasi (ideolojik), sosyal, ekonomik vb. yapıdaki taleplerin karşılanması için tepkilerini dile getirirler. Hançerli vd.'ne göre bu olaylara katılım sağlayan bireyler, bir anlamda, düşüncelerini ve protestolarını diğer bireyler ile paylaşmaya ve bu şekilde seslerini duyurmaya çalışırlar (Hançerli vd., 2013: 110). Klandermans'a göre, bireyler sosyal hareketlere üç sebepten ötürü katılır; (1) içinde buldukları şartları değiştirmek için; (2) bir grubun üyesi olarak hareket etmek için ya da (3) sahip oldukları duygu ve düşünceleri ifade ederek dünyalarını anlamlandırmak için. Öyle ki, bu üç motivasyon toplumdaki kolektif yapıdaki politik taleplerin çoğunu açıklayabilir (Klandermans, 2004: 361). Bireyler, eylemlerin konusu ile ilgili tepkilerini ve taleplerini dile getirirken, bunun daha etkili olması için geniş halk kitlelerinin de bu eylemlerden haberdar olmalarını isteyebilir.

Eylemlerde talep edilenlerden kamuoyunun haberdar olmasının yolu çoğunlukla bu eylemlerin medyada yer bulmasından geçer. Bu eylemlerin medyada yer bulmasına etki eden en önemli faktörler; eylemlerdeki katılımcı sayıları, eylemlerde sergilenen şiddet, yenilikler ve eylemlerde medyanın kullanılmış olmasıdır (Wouters, 2013: 99; Wisler ve Giugni, 1999: 182).

Geniş anlamda sosyal hareketler, daha özelde Uysal'a göre sokak eylemleri alternatif bir siyaset yapma aracıdır (Uysal, 2006: 80; Eisinger, 1973: 13). Bir tanıma göre, sosyal hareketler, ortak bir gaye için otoriteye, elitlere ya da diğer gruplara karşı bir tür başkaldırı olarak görülmektedir (Tarrow, 1994: 3-4). Alternatif bir politika yapma aracı olarak görülen ve genelde devlet otoritesi hedef alınarak düzenlenen bu tür eylemlerde önemli husus; bireylerin katılımının yüksek seviyelerde olması ve medyanın bu konuda ilgisinin çekilmesidir çünkü bu şekilde daha güçlü ve etkili bir kamuoyu oluşturulabilir.

2009-2013 yılları arasındaki beş senede Diyarbakır'da düzenlenen 2063 "miting, basın açıklaması, gösteri yürüyüşü, oturma eylemi ve cenaze karşılama" gibi eylem biçimlerinde bireylerin katılımının karşılaştırmalı olarak analiz edildiği bu çalışmada da; bu eylemlerdeki katılım oranlarında yaşanan değişim ve tercih edilen eylem biçiminin hangileri olduğu ve bireylerin artan ya da azalan katılımının Diyarbakır ilinin sosyal ve siyasal yaşamında öne çıkan hangi dönemlerine karşılık (denk) geldiği ele alınmıştır.

Diyarbakır'ın sosyal ve siyasal yaşamında öne çıkan; 2009-2010 yıllarındaki PKK/KCK duruşmaları, 2011 yılındaki genel seçimler, 2012 yılındaki açlık grevleri ve 2013 yılındaki çözüm süreci gibi dönemlerde miting, basın açıklaması, gösteri yürüyüşü, oturma eylemi ve cenaze karşılama gibi çeşitli eylem biçimlerindeki artan ya da azalan katılımlar bu çalışmada analiz edilmiştir. Buna göre, sosyal ve siyasal yaşamda öne çıkan ve medyada ilgi gören dönemsel bazı özelliklere bağlı olarak eylem biçimlerinin katılımların artmasına ya da azalmasına etki ettiği görülmüştür.

Bu eylemlerdeki katılımların dönemsel olarak artmasının ya da azalmasının ve katılımlara etki ettiği düşünülen faktörlerin analiz edilmesinin önemi açıktır. Katılımların analiz edilmediği, anlaşılmadığı ya da katılıma etki eden faktörlerin incelenmediği durumlarda sağlıklı değerlendirme yapılması beklenemez. Bu çalışma ile bu tür eylemlerin doğasının daha iyi anlaşılmasına katkıda bulunulacağı düşünülmektedir.

Bu çalışmadaki verilerin; 2063 eylemi ve beş yıllık (2009-2013) bir zaman dilimini kapsamaması, araştırma sahası olarak eylemlerin bir kentte tezahür ediş biçimi bakımından Diyarbakır'ın seçilmesi, bu çalışmada elde edilen bulguların sadece Diyarbakır için değil bölgedeki diğer iller için de genelleştirilebileceği, elde edilen bulguların sokak eylemlerinde katılıma yön veren hususları değerlendirmeye ilişkin bir fikir vereceği ve bu çalışmanın bu alanda araştırma yapılması yönündeki öneme ve ihtiyaca dikkat çekeceği, kurama yapılan katkıya vurgu yapmaktadır.

SOSYAL HAREKETLERDE TEORİK YAKLAŞIMLAR VE KATILIMA İLİŞKİN BAZI FAKTÖRLER

Tilly ve Tarrow'un (2007) çalışmasına göre; daha çok köleliğe karşı gelişen olaylar, ondokuzuncu yüzyıldaki işçi sınıfı hareketleri ve diğer bazı mücadeleler sayesinde sosyal hareketlerin daha belirgin ortaya çıktığı ve nihayetinde yirminci yüzyılda dünya çapındaki daha az otoriter rejimlerde popüler bir siyaset aracı haline geldiği anlaşılmaktadır (2007: 8).

Özellikle 1960'lardaki sosyal hareketler, daha önce hiç olmadığı kadar sokakların kapılarını mağdur ve mazlumların iddialarını/taleplerini dile getirmeleri için açmış ve sokaklar adeta bir buluşma yeri halini almıştır. O zamandan sonra Amerika'da ve birçok yerde değişik konularda kolektif düşünceleri dile getirmek adına bireyler sokağa inmiştir. Örneğin; Norris'in (2002) çalışmasındaki anket sonuçlarına göre; 1980 ve 1990 yılları arasındaki bir çalışmaya konu olan 22 ülkenin 17'sinde gösterici yüzdelerinin önemli ölçüde arttığı ifade edilmiştir (Snow vd., 2004: 4). Tartışmalı olmakla birlikte, sosyal hareketlerin bir anlamda beşinci kuvvet halini aldığı dile getirilmiştir (2004: 5).

Kavramsal açıdan sosyal hareketler, kolektif hareketler ve tartışmalı politika kavramları ile adeta iç içe geçmiştir. Tilly ve Tarrow'a göre; bu konuları çalışan birçok kişi bile, politikayla ilişkili olsun veya olmasın, kolektif hareket ile

tartışma arasındaki örtüşmeyi *sosyal hareketler* olarak adlandırmaktadır (2007: 8). Aslında tartışmalı politika (*contentious politics*) sosyal yaşamdaki üç bilindik özelliği bir araya getirmektedir; tartışma (*contention*), kolektif hareket (*collective action*) ve politika (*politics*). Bu üç kavramın kesişimi tartışmalı politika alanını oluşturmaktadır (2007: 4-7). Tartışma; bir kişinin/grubun menfaatleri diğer bir kişinin/grubun menfaatleri ile çatıştığı zaman ortaya çıkar. Günlük yaşamdaki en küçük şeylerden (örn; hangi kanalı izleyeceğimizden) büyük sorulara (kız kardeşimizin erkek arkadaşıyla evlenmesine kadar), futbol maçlarına, rakip firmaların kampanyalarına ya da geçimsiz bir hasta ile doktorunun ilişkisine kadar her yerde yer alabilir (2007: 4). Kolektif hareket; ortak bir menfaat veya bir program etrafında koordine edilen gayret ve çabaları ifade eder. Futbol takımları, kiliseler, gönüllü kuruluşlar, büyük şirketler, bir parktaki yabancı otları temizleyen komşular bile bu grupta yer alabilir. Kolektif hareketlerin çoğu tartışmalı politikanın dışında ve hükümet görevlilerinin ilişkisi/katılımı olmadan gerçekleşir. Zaten hükümet görevlileri ile bir şekilde irtibat olduğunda (örn; bir konuda onlara karşı uğraş vererek ya da onlara yakın bir aktiviteye katılarak) politikaya girilmiş olur. Sürücü ehliyeti almak için başvurmak gibi hayatın rutini içerisinde yer alan bir işlem de, bir ülkenin savaşa girip girmeyeceği sorusu da, ayrıca, politika alanı kapsamdadır (2007: 5).

Sosyal hareketlerin ise dört temel unsuru vardır; (1) bu hareketler süreklilik arz eden türden kampanyalardan oluşur; (2) bu hareketler yürüyüşler, mitingler, gösteriler ve benzeri eylem biçimlerinden oluşan, kamusal alanda cereyan eden görkemli/gösterişli yapıdaki bir dizi performanstır; (3) devamlılık arz eden liyakat, birlik/bütünlük, adanmışlık gösterileridir (örn; yürüyüşler, talepler, söylemler, beyanlar, semboller vb.); (4) bütün bunları ayakta tutan organizasyonlar, ağlar, gelenek ve birlikteliklerdir. Yani sosyal hareketler; örgütlenme, birlik, beraberlik, gelenek ve dayanışma gibi unsurların ayakta tuttuğu tekrarlanmış performans ve aktiviteler sayesinde toplumda bir konuda talep yapılmasının, iddiada bulunulmasının ve bu taleplerin ya da iddiaların sürdürülmesinin sağlandığı ortak kampanyalardır (Tilly ve Tarrow, 2007: 8). Snow vd., (2004: 6) ise vurgunun ne olduğuna bağlı olarak sosyal hareketlerin kavramsal açıdan tanımının değişiklik içereceğine işaret ederek, bir kavramsal tanım yapmamış ancak sosyal hareketlerin bazı bileşenlerini (kolektif aktivite, kurumsal olmayan kolektif hareket, değişim odaklı talep/hedef, kısmen organizasyon, süreklilik gibi kavramları) dile getirmiştir. Snow vd., ayrıca, sosyal hareketleri, kolektif hareketler şemsiyesi altında yer alan çok sayıdaki davranış şekillerinden sadece birisi olarak tanımlamaktadır.

Buna göre; sosyal hareketler süreklilik arz eden *oluşumlar*, tartışmalı politika ise kolektivitelerin tartışmalı konulardaki devlet otoritesi ve organları ile karşı karşıya geldikleri *eylemlerdir*. Bu çalışmanın konusu olan sokak eylemleri ise sosyal bir hareket olarak adlandırılabilir Kürt hareketinin tartışmalı konularda devlet otoritesini ve organlarını hedef alan eylemleridir; diğer bir deyişle, Kürt hareketince gerçekleştirilen tartışmalı politika aktiviteleridir.

Sosyal hareketler, Tarrow'a göre, ortak bir gaye için otoriteye, elitlere, diğer gruplara ya da kültürel kodlara başkaldırının adıdır (Tarrow, 1994: 3-4). Sosyal hareketler önceleri sıra dışı grupların kullandığı alternatif bir politika aracı olarak algılanmıştır (Lipsky, 1968: 1144; Eisinger, 1973: 13). Son yıllarda günümüz toplumunun artık bir hareket toplumu haline geldiği iddia edilmiştir (McAdam vd., 2005: 4). Bu iddiaya göre sosyal hareketler yalnızca sıra dışı grupların kullandıkları bir politika aracı değildir. Artık her kesimden birey daha geniş bir yelpazeye yayılan tepkilerini ve taleplerini bu hareketler aracılığı ile dile getirmektedir. Buna göre, bu hareketlerin sayısı, çeşitliliği ve olaylara katılan insanların sayısı da artmıştır (Soule ve Earl, 2005: 345). Edwards ve McCarthy'nin çalışmasında yer alan Lincoln'e (1978) ve McCarthy vd.'ne (1988) göre de; sosyal hareketlerin eylemcilerin çok sayıda kaynağa sahip olduğu ya da kaynağa yakın olduğu metropolitan şehirlerde meydana geldiğini birçok çalışma göstermektedir (Edwards ve McCarthy, 2004: 119). Türkiye'de de toplumsal olayların (sokak eylemlerinin) sayısının her geçen yıl arttığı Uysal'ın (2007) 1994-2000 yıllarını kapsayan çalışmasında görülmektedir. Ancak, Uysal (2006: 89) Türkiye'deki sokak eylemlerinin mevcut politikayı ve siyaset sistemini etkileme gücünün çok da olmadığını çünkü bu tür eylemlerin siyasal sistemler tarafından çok da muhatap alınmadıklarını dile getirmektedir. Devamında (2006: 93) şöyle demektedir; *"...Türkiye sokaklarında siyaset yapılmakta ama, kamu politikalarını etkilemek anlamında gerçek bir siyasal katılım sağlanamamaktadır"*.

Sosyal hareketlerle ilgili araştırmaların odaklandığı makro seviyedeki çalışmalar sosyal hareketlerin nerede, ne zaman ve neden meydana geldiği sorularını cevaplamaya çalışmıştır. Aşağıda bu soruların cevaplanması için ortaya atılan üç önemli teorik yaklaşıma yer verilmiştir.

Bunlardan birincisine göre sosyal hareketleri tetikleyen acılardır/dertlerdir (örn; Smith ve Fetner, 2010: 14). Yani sosyal hareketler bir acının/derdin çözümüne yönelik olmaktadır. Bir yerde dert varsa, bu derdin çözümü normal politik yollarla mümkün değilse, bu derdin neticesi daima sosyal hareketlerdir (Opp, 1988: 853). Amerika'daki zencilerin ikinci sınıf insan muamelesi görmelerinin zenci hareketlerine neden olması da buna bir örnektir.

Diğer teoriye göre, acılar/dertler otomatik olarak sosyal hareketlere dönüşmezler. Sosyal hareketler için kaynaklara (paraya ve işgücüne) ve bir de bu kaynakların harekete geçirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Bu kaynaklar çoğu zaman acıyı ve derdi çeken bireylerden gelir. Bireylerin olarak ortaya koyacakları katkıyı bir tarafa yönlendirmek için de (çok ilkel bile olsa) bir organizasyona ihtiyaç vardır. Bu yaklaşıma göre; acılar/dertler bir ön şart olsa bile sosyal hareketlere neden olmazlar. Acıların/dertlerin sosyal hareketlere dönüşebilmesi için acıyı/derdi çekenlerin katkılarının bir araya getirilerek hareketlendirilmesi gerekir (McCarthy ve Zald, 1977: 1216).

Üçüncü teoriye göre ise sosyal hareketler için siyasi anlamda uygun bir ortamın bulunması gerekir (McAdam vd., 1996: 27; Meyer ve Staggenborg, 1996:

1633). Sosyal hareketlerin hedefinde devlet otoritesi ve elitler vardır. Bir ülkenin siyaset sistemi çok açıksa, yani her türlü sorunun çözümü için siyasi kanallar kullanılabiliriyorsa sosyal hareketler çok oluşmamaktadır çünkü buna ihtiyaç duyulmamaktadır. Daha önce de ifade edildiği gibi sosyal hareketler alternatif bir siyaset aracıdır. Bir ülkenin siyaset sistemi çok kapalıysa da sosyal hareketler çok oluşmamaktadır; çünkü sosyal hareketler organize olamazlar. Bu yaklaşıma göre, sosyal hareketler en çok siyaset sisteminin sosyal hareketlerin organize olabileceği kadar açık, ama her türlü sorunun siyasi kanallar kullanılarak çözülemeyeceği kadar kapalı olduğu ülkelerde ve zamanlarda meydana gelmektedir (Jenkins vd., 2003: 280; Eisinger, 1973: 25).

Görüleceği üzere, sosyal hareketlerle ilgili üç teorinin de doğru yönleri bulunmaktadır. Teorilerden hiçbirinin sosyal hareketleri anlamak adına tek başına yeterli olduğu söylenemez. Sosyal hareketler, üç teorinin iddiaları birleştirilerek daha iyi anlaşılabilir. Sosyal bir hareketin ortaya çıkması için bir acıya ve derde, kaynağa (paraya ve işgücüne) ve bu kaynağın harekete geçirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Ayrıca, sosyal hareketlerin etkili olabilmesi, içinde bulunulan siyasi ortama da bağlıdır. Sosyal hareketler daha çok siyasi ortamın uygun olduğu zamanlarda oluşur. Diğer bir deyişle, siyasi ortamın en uygun olduğu zamanlar, siyaset sisteminin dışarıdan gelecek katkılara en açık olduğu zamanlardır.

Sosyal hareketlere ve sosyal hareketlenmeye ilişkin teoriler bu çalışmanın konusu olan sokak eylemleriyle yakından ilişkilidir çünkü bu eylemler, sosyal hareketlerin kullandığı repertuar içinde önemli bir yer teşkil etmektedir. Yukarıda anlatılanlar ışığında; sokak eylemlerinin Diyarbakır'daki bireylerin acılarını ve dertlerini en çok hissettikleri zamanlarda gerçekleştiği ve bu zamanlarda meydana gelen eylemlerde katılımın da daha fazla olduğu söylenebilir.

Ancak acılar ve dertler bu eylemlerin oluşmasını ve büyüklüğünü etkileyen tek faktör değildir. Bu eylemlerin gerçekleşmesi için kaynakların da hareketlenmesi gerekir. Eylemlere katılacak bireylerin konudan haberdar olması, teşvik edilmesi ve bunun için organize edilmesi gerekir. Bu durum organizatörlerin eyleme atfedecekleri önemle doğru orantılıdır. Bir eyleme atfedilen önemin göstergeleri arasında bu eylemin duyurusu için harcanan para, emek ve katılan siyasetçiler de yer almaktadır. Bu durumda, organizatörlerin en çok önemsendiği eylemlerin daha fazla katılımı gerçekleşmesi beklenir. Ayrıca, eylemlerin muhatabı olan hükümetin ve kamuoyunun eylemler üzerinden verilen mesajlara en açık olduğu dönemlerde gerçekleşmesi beklenir. Ülke gündemini meşgul edecek daha önemli olayların olduğu durumlarda hükümet ve kamuoyu düzenlenen bu eylemlerde verilecek mesajlara çok açık değildir.

Öte yandan, sosyal hareketlerle ilgili mikro seviyede yapılan araştırmalar da bulunmaktadır. Bu araştırmalar da, bireylerin sosyal hareketlere katılımına etki eden faktörlerin neler olduğu üzerine yoğunlaşmış, sosyal hareketlere katılımın bireylerin hayatlarını ne yönde etkilediği konusu incelenmiştir.

Bireysel anlamda sosyal hareketlere katılıma etki ettiği iddia edilen faktörler temelde üç başlık altında toplanmıştır; (1) biyografik uygunluk, (2) yapısal uygunluk ve (3) siyasetle iştigal (Schussman ve Soule, 2005: 1084; Sherkat ve Blocker, 1994: 821; Saunders vd., 2012: 265). Biyografik uygunluk bireyi sosyal hareketlere katılımdan alıkoyacak unsurların bulunmamasıdır. Bunlar; yaş, cinsiyet, medeni durum, çocuk sayısı, iş vb. (Schussman ve Soule, 2005: 1085; Saunders vd., 2012: 265). Yapısal uygunluk ise bireyin, toplum içindeki konumu ve ilişkileri itibariyle sosyal hareketlerden haberdar olabilecek bir yerde bulunmasıdır. Sivil toplum kuruluşlarına, vakıflara ve benzeri oluşumlara üye olan bireyler veya bu bireylerle bağı olanların sosyal hareketlerden haberdar olmaları ihtimali daha yüksektir. Dolayısıyla sosyal hareketlere katılım ihtimali de daha fazla olmaktadır (Schussman ve Soule, 2005: 1086; Klandermans ve Oegema, 1987: 520). Öte yandan, siyasetle daha çok iştigal eden bireylerin sosyal hareketlere katılma ihtimalinin de daha fazla olduğu iddia edilmiştir. Ayrıca, sosyal hareketlerin değişime katkı sağlayacağını düşünen bireylerin sosyal hareketlere daha çok katıldıkları da yine iddialar arasındadır (Schussman ve Soule, 2005: 1089).

Klandermans da katılımı; arz ve talep mekanizması ile açıklamaktadır. Ona göre; *talep* bir toplumdaki protesto potansiyelini, *arz* protesto organizatörlerince topluma sunulan protesto fırsatlarını, *hareketlenme* ise arz ve telebi birbirine bağlayan mekanizmayı ifade eder. Katılımın talep yönü, sosyalleşme, derdin/sorunun oluşumu, sebepsel nitelikler ve kolektif kimlik oluşumuyla ilişkili iken; katılımın arz yönü, eylem repertuarı, sosyal hareketin etkinliği, sosyal hareketin çerçevesi, ideolojisi ve kimlik bileşenleri ile ilişkilidir (Klandermans 2004: 360-361). Buna göre, sosyal hareketlere katılımın üç temel nedeni vardır; bireylerin durumlarını değiştirme isteği, bireylerin bir grup adına hareket etme isteği ve bireylerin dünyalarına bir anlam katma ve kendilerini ifade edebilme isteğidir. Sosyal hareketler de bu talepleri yerine getirmek için bireylere adeta fırsatlar sunmaktadır. Klandermans bunları da daha sonra üç ayrı başlık altında toplamıştır; araçsallık, kimlik ve ideoloji. Araçsallık, bireylerin sosyal ve politik ortamlarını değiştirmek için olan katılımlarını; kimlik, bireylerin belli bir grupta özdeşleşme isteği için olan katılımlarını, ideoloji de; bireyin görüşünü ifade etmek ve böylece hayatına bir anlam katmak için olan katılımlarını ifade eder (2004: 361).

Klandermans, ortaya koyduğu modelde dört ayrı basamaktan bahseder. Ta ki bireyler eyleme katılıma ilişkin son adımını atana kadar her bir basamak arz ve talep mekanizmalarını çalıştırarak birbirine daha çok yakınlaştırmaktadır. Örn; birinci basamakta; sosyal hareketin sonuçları üzerinden bir konsensüs oluşturulması ve böylece bir sempatizan kitlesine ulaşılması vardır. Çünkü daha çok konsensüs, daha fazla katılım sağlayacak sempatizan demektir. İkinci basamakta; sempatizanların arasından bazı bireylerin hedeflenerek, katılıma yönelik ikna edilmeleri (sosyal hareketlerin ve bireylerin sosyal ağlarının karşılıklı etkileşimi) söz konusudur. Üçüncü basamakta; sosyal ağlar vasıtasıyla harekete bağlanmış olan bireylerin belli bir eylem için teşvik edilmeleri (katılıma kesin

olarak motive edilmiş olmaları) gerçekleşmiş olmaktadır. Dördüncü basamakta ise; motive edilen bireylerin eyleme katılmalarına ilişkin hiçbir engelin artık kalmamış olması söz konusudur (2004: 370-371). Diani de aynı şekilde sosyal ağların, bireylerin eyleme katılımına etkisinden bahseder. Sosyal ağların, bireylerin eyleme katılım ihtimalini artırabildiği veya güçlendirebildiği; hatta bireylerin daha önce oluşmuş olan bağlarının eyleme katılımını etkilediği gibi, yeni katılımların yeni bağların oluşmasında ve bunun da bireylerin eylemlere katılma kariyerine etki edeceğine dikkat çekmektedir (Diani, 2004: 339). Sosyal bir ağdaki bir bireyin diğer bir katılıma olan güçlü bağı ile bu bireyin ağdaki kendi pozisyonu, katılıma etki eden ayrı bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır (2004: 350).

Özetle, makro seviyedeki çalışmalara göre; sosyal hareketleri acılar ve dertler tetikler, ancak acılar ve dertler hemen sosyal hareketlere dönüşmez, bu hareketler için paraya, işgücüne ve kaynakların harekete geçirilmesine ihtiyaç vardır. Bunun için bir de siyasi anlamda uygun bir ortamın olması gerekmektedir. Sosyal hareketlerin hedefinde de genel olarak devlet otoritesi ve elitler bulunmaktadır. Mikro seviyedeki çalışmalara göre de; bireysel anlamda sosyal hareketlere katılıma etki eden üç ayrı faktör vardır. Bunlar; biyografik ve yapısal uygunluk ile siyasetle işigaldir. Sosyal hareketlerin değişime katkı sağlayacağını düşünen bireyler de bu hareketlere daha çok katılım sağlamaktadır. Ayrıca, bireylerin buldukları ortamı değiştirebilme, belirli bir grupla özdeşleşebilme, sahip olduğu görüşü ifade edebilme isteği ve sosyal ağlara katılma gibi etkenler de katılıma etki eden faktörler olarak karşımıza çıkmaktadır. Sosyal hareketler de bu talepleri yerine getirmek için adeta bireylere uygun fırsatları sunmaktadır.

Öte yandan, 2009-2012 yılları arasındaki dört senede Diyarbakır'da meydana gelen 318 sokak eylemindeki katılıma ilişkin Hançerli vd.'nin (2013) bir çalışma yaptıkları görülmektedir. Tablo 1'de eylemlerdeki katılımcı sayılarının yıllara göre dağılımı verilmektedir.

Tablo 1: Diyarbakır'daki Eylemlerde Katılımcı Sayılarının Yıllara Göre Dağılımı

Sokak Eylemlerinde Katılımcı Sayıları (Yıllara Göre Dağılım)								
	<=500	501-1000	1001-2000	2001-5000	5001-10000	>10000	Olay Sayısı	Katılımcı Sayısı
2009	10	14	9	9	5	3	50	230,435
2010	16	28	13	10	2	2	71	229,890
2011	29	19	19	15	5	6	93	324,275
2012	31	23	9	13	4	2	82	174,040
Toplam	86	84	50	47	16	13	296	958,640

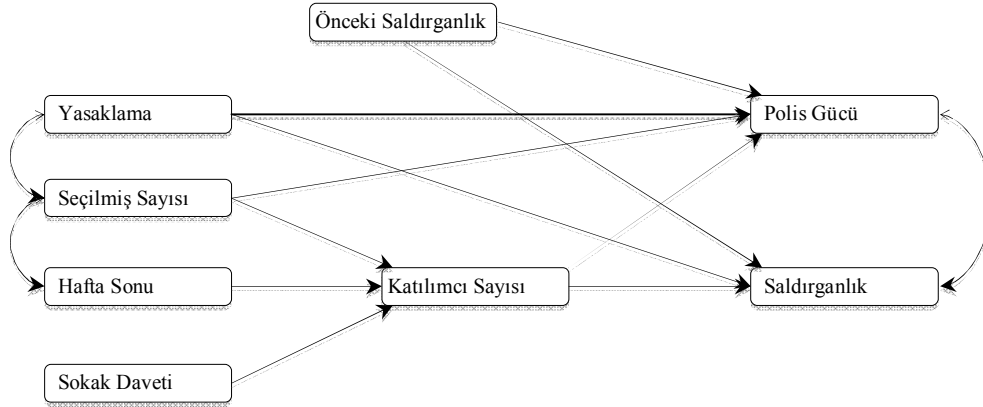
Kaynak: Hançerli, S., Duru, H. ve Gergin, N. (2013). Toplumsal olaylarda ve kanunsuz eylemlerde katılım ve saldırganlık. *Polis Bilimleri Dergisi*, 15 (2), s. 125.

Tablo 1'de öne çıkan husus şudur; en çok düzenlenen eylem ve katılımcı sayısı 2011 yılına aittir. Hatta 2012'deki katılım, 2011'deki katılımın üçte ikisi kadardır. Yani genel seçimlerin düzenlendiği yıl olan 2011'e verilen önem, açıklık

grevlerinin düzenlendiği yıl olan 2012 yılına bile verilmemiştir. 2011'deki yoğun katılımlar, siyasi seçimlere ve seçim yılına verilen önemi gözler önüne sermektedir. Bu Tablo, ayrıca, genel olarak gösteriyor ki; düzenlenen eylem sayıları yıllar içerisinde artarken, bunlara olan katılımcı sayıları lineer olmayan bir şekilde azalmıştır. Bireylerin eylemlere katılımına direk etkisi bulunan faktörler de yine bu çalışma ile ortaya konulan modelde (Şekil 1) gösterilmektedir.

Şekil 1: Toplumsal Olaylarda Katılım ve Saldırganlık Modeli

Kaynak: Hançerli, S., Duru, H. ve Gergin, N. (2013). Toplumsal olaylarda ve kanunsuz eylemlerde katılım ve saldırganlık. *Polis Bilimleri Dergisi*, 15 (2), s. 125.

Not: Şekildeki tek yönlü oklar bir sebep-sonuç ilişkisi olduğunu, çift yönlü oklar ise kavramlar arasında bir ilişki olduğunu, ancak bunun yönü hakkında bir kanaat oluşmadığını ifade etmektedir.

Buna göre, katılıma direk etkisi bulunan faktörler şu şekildedir;

(1) Olaya katılan seçilmiş sayısı, (2) olayın hafta sonu meydana gelmesi ve (3) olaya katılım için sokak davetinin olmasıdır. Bu üç faktörün etkisi pozitifdir... Görüleceği üzere; olayların hafta sonu tertip edilmesi, seçilmişlerin olaylara iştiraki ve davetin güçlü araçlar marifetiyle yapılması olaylara katılımı artırmaktadır. Zaten olaylarda en önemli husus katılımın yüksek seviyede sağlanmasıdır... (Hançerli vd., 2013: 130).

Türkiye'deki sokak eylemlerinde kullanılan eylem biçimlerinin ve katılımcı sayılarının oranlarını ya da katılıma etki eden faktörleri inceleyen bir çalışma (araştırdığımız kadarıyla) bulunamamıştır. Bu nedenle, bulgularımızı başka çalışmalarla karşılaştırma imkânı olmamıştır. Ancak, Uysal'ın (2006, 2007), Köker ve Dağanay'ın (2004), Atak'ın (2014), Gümrükçü'nün (2010) ve Çetinkaya'nın (2014) Türkiye'deki sokak eylemleri, toplumsal olaylar polisliği, eylem repertuarı ve bu olayların medyada yer bulma şekilleri ile ilgili çok değerli çalışmaları ve yayınları bulunmaktadır. Bunlar arasında Uysal'ın (2006, 2007) araştırmaları bu çalışmada kullanılan veriler açısından en yakın olanıdır. Uysal da bizim gibi polis arşivlerinden alınan verileri kullanmıştır ve kullandığımız bu verilerin amacına uygunluğunu gösteren önemli bir referans kaynağı olmuştur.

Elinizde bulunan bu çalışma ile de gelişmekte olan bu literatüre katkı sağlanması amaçlanmıştır.

ARAŞTIRMA: DİYARBAKIR ÖRNEĞİ

Yukarıdaki çalışmalar; eylemlerde bireylerin katılımına ve katılıma etki ettiği düşünülen faktörlere ilişkin bize bazı bilgiler vermektedir. Bu kapsamda ortaya konulan teoriler, modeller ve yaklaşımlar ışığında bu çalışmada ele alınan 2063 eyleme ilişkin veri dosyasının analizi yapılarak, eylemlerdeki katılımlar detaylı olarak incelenmiş ve bu katılımlara etki ettiği düşünülen bir faktörün daha olduğu görülmüştür. Diğer bir deyişle, bu çalışma ile Diyarbakır'daki toplumsal eylemlerin değişik eylem biçimlerine ayrılan (*miting, basın açıklaması, gösteri yürüyüşü, oturma eylemi ve cenaze etkinliği gibi*) heterojen bir yapıda olduğu ve eylemlerin türünün de katılıma etki eden önemli bir başka faktör olduğu ortaya konulmuştur.

Metot

Bu çalışmanın verileri Diyarbakır Emniyet Müdürlüğü arşivinden elde edilmiştir. Polis arşivlerinden alınan verileri kullanmanın belirgin avantajları vardır (Titarenko vd., 2001: 130; Uysal, 2007: 322). Polis verilerini kullanmanın en önemli avantajı, polis verilerinin basından elde edilen verilere nazaran daha sistematik ve eksiksiz olmalarıdır. Ayrıca, polisin haberdar olduğu eylemleri kayıt altına almama gibi bir lüksü de yoktur, ama basının yalnızca haber değeri olan eylemleri rapor etmeleri beklenir (Uysal, 2007: 322)¹. Öte yandan, polis verilerini kullanmanın (bu çalışma açısından) önemli bir dezavantajı, olayların ayrıntılı bir anlatımının polis arşivlerinde bulunmayışıdır (Uysal, 2007: 322). Dolayısıyla, aşağıda sunulan analizlerde eylem biçimlerinden yalnızca polis gözünde kayda değer olanlar etiketlenebilmiştir. Ayrıca, olayların yaklaşık dörtte biri de, elde yeterli bilgi olmadığı için eylem biçimi olarak “diğer” şeklinde kodlanmıştır.

Bu arşivden; her bir eylemin tarihi, yeri, konusu, katılımcı sayısı, eylemle ilgili bir müdahalenin ya da bir suç duyurusunun yapıp yapılmadığı bilgilerini içeren detaylı bir veri dosyası elde edilmiştir. Elde edilen bu veri dosyası ve kodlamalar birleştirilerek bu çalışma için kullanılan verilerin son hali

---

¹ Bu durumun aslında daha çok Türkiye için geçerli olduğunu düşünüyoruz. Türkiye’de polis arşivleri toplumsal olaylar açısından daha kapsayıcı ise de, mesela Barranco ve Wisler (1999), başka kaynaklardan (özellikle de gazetelerden) öğrenilen toplumsal olayların yaklaşık %80’inin polis kayıtlarında bulunmadığını buluyorlar. Bunun bir nedeni Türk polis teşkilatının merkezi siyasi otoriteye doğrudan bağlı olması olabilir. Bu bağlılık sayesinde siyasi otoritenin sokak eylemlerini denetleme ve bastırma yönünde polisi daha etkin kullandığı iddia edilebilir. Ancak, Türkiye’de meydana gelen sokak eylemlerinin tam olarak ne kadarının polis arşivlerinde yer bulduğu ile ilgili bir çalışma (bizim bilgimiz dâhilinde) bulunamamıştır. Dolayısıyla bu ilerde yapılacak olan ampirik araştırmalar ile cevaplanması gereken bir soru olarak ele alınabilir.

oluşturulmuştur. Elde edilen veriler, tanımlayıcı istatistikler (özellikle de grafikler) kullanılarak analizler yapılmıştır. Aynı anda hem eylem sayılarının hem de katılımcı sayılarının zaman üzerindeki dağılımını göstermek için de grafik olarak yığılmış sütunlara ağırlık verilmiştir.

Her bir eylemin nasıl gerçekleştiğinin ve neler yaşandığının anlatıldığı özet olay raporları da yine söz konusu bu arşivde yer almaktadır. Bu özet raporların incelenmesi; eylemlerin katılımcı sayılarındaki farklılaşmanın büyük oranda eylemin çeşidi ile ilişkili olduğunu göstermiştir. Bu nedenle, araştırmacılar arşivden elde edilen özet raporları okuyarak, eylemleri çeşitlerine göre gruplara ayırmışlardır. Bu eylemler heterojen bir yapıda olduğundan ancak makul olabilen üç grup oluşturulabilmiştir. Bu gruplar; “(1) mitingler; (2) basın açıklamaları, gösteri yürüyüşleri, oturma eylemleri ve (3) cenaze etkinlikleri”. Yukarıda daha önce de ifade edildiği gibi, bu üç gruptan hiçbirisine uymayan eylemlerin sayısı da toplam eylem sayısının yaklaşık dörtte birine denk geldiğinden, bu da “diğer eylemler” başlığı altında kodlanmıştır.

Mitingler; bireylerin alanlarda toplanarak, kurulan platformlar üzerinden sahip oldukları farklı fikir, duygu, düşünce, görüş, öneri ve protestoları dile getirdikleri eylemlerdir. Adeta bir şölen havasında geçen bu tür toplumsal ritüellere katılım, sokaktaki diğer eylemlere göre çok daha yoğun ve kalabalıktır. Güneydoğu Anadolu’da adeta bir festival ve düğün havasında geçen mitinglerde; kadınlar, gençler, çocuklar ve yaşlılar bunu bir fırsat olarak görmekte, en güzel elbiselerini giyerek bu toplantılarda sosyalleşmeye çalışmakta, çekilen halaylar, zılgıtlar, söylenen türküler ve atılan sloganlar eşliğinde hayata katılmakta ve belki de bu tür kamusal alan paylaşımları sayesinde kültürlerini sürdürmeye çalışmaktadır.

Basın açıklamaları, gösteri yürüyüşleri ve oturma eylemleri; bu çalışmada tek başlık altında toplanmıştır. Bunun nedeni en sık tekrar edilen eylem türü olan basın açıklamalarının, gösteri yürüyüşlerinin ve oturma eylemlerinin genelde birlikte görülmesidir. Bunun amacı belki de katılımı ve ilgiyi artırmaktır. Basın açıklaması, gösteri yürüyüşü ve oturma eylemi için bir araya gelen bireyler medyanın da dikkatini çekerek, tepki ve talepleri dile getirerek, kamuoyunda farkındalık oluşturmaya çalışırlar. Ancak bu eylemlerdeki katılımlar, mitingler ve cenaze etkinliklerinde olduğu kadar yoğun olmaz çünkü mitingler ve cenaze etkinlikleri nadiren gerçekleşir, bu eylemler ise hemen her gün gerçekleşmekte, hayatın sosyal ve siyasal anlamda adeta birer parçası olmaktadır.

Cenaze etkinlikleri; yaşanan çatışmalarda hayatını kaybeden ve ailelerine teslim edilen cenazelere toplu karşılama, dini merasim ve defin işlemi gibi törensel etkinliklerin yapıldığı yüksek katılımlı eylemlerdir. Bu eylemlerde cenaze sahibi olan aile yakınları ve toplanan gruplar; çeşitli konuşmalar yaparak, sloganlar atmakta ve netice olarak da en üst seviyede duygusallık yaşanmaktadır.

Yukarıda bahsi geçen grupların hiçbirisinin kapsamına girmeyen, imza standı açma, sahne gösterisi düzenleme, kurumlara ya da siyasetçilere mektup gönderme ya da faks çekme vb. sosyal içerikli eylemler “*diğer eylemler*” başlığı altında toplanmıştır. Bunun, bu çalışmanın kapsamı dışında kalmasına sebep; bu eylemlerin heterojen bir yapıda olmaları ve içerik olarak birbirinden bağımsız işlevlere ve fonksiyonlara sahip olmalarıdır.

Ayrıca, bu çalışmada iki temel araştırma sorusu bulunmaktadır;

1. 2009-2013 yılları arasında Diyarbakır’da meydana gelen miting, basın açıklaması, gösteri yürüyüşü, oturma eylemi ve cenaze etkinliğinin sayısal açıdan gerçekleşme oranları nasıldır?

2. 2009-2013 yılları arasında Diyarbakır’da meydana gelen miting, basın açıklaması, gösteri yürüyüşü, oturma eylemi ve cenaze etkinliğinde bireylerin sayısal açıdan katılım oranları nasıldır?

Bulgular

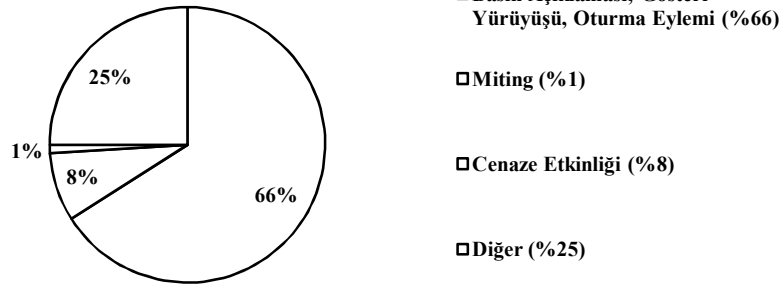
Bu iki araştırma sorusuna yönelik olarak bu çalışma kapsamında elde edilen temel bulgular aşağıda sırasıyla okuyucuya sunulmaktadır.

Birinci araştırma sorusuna ait bulgular

Bu bölümde, 2009-2013 yılları arasında Diyarbakır’da yaşanan miting, basın açıklaması, gösteri yürüyüşü, oturma eylemi ve cenaze etkinliği oranları öncelikli olarak yüzdeler, daha sonra her bir yüzdenin açıklaması mahiyetindeki rakamlar ve son olarak eylem sayılarının hem eylem türüne hem de katılımcı sayısına göre dağılımı şeklinde verilmektedir.

Buna göre, Şekil 2 bize söz konusu edilen yıllar arasında Diyarbakır’da yaşanan 2063 eylemde hangi eylem türünün ne oranda gerçekleşmiş olduğunu göstermektedir.

Şekil 2: 2063 Eylemin Yüzdeler Halinde 2009-2013 Arasındaki Gerçekleşme Oranı

Buna göre bu eylemlerin;

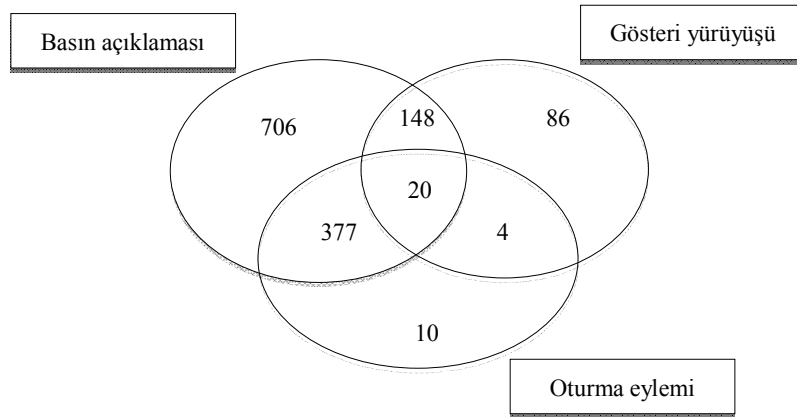
- %1'lik bir kısmını mitingler (sayı=25)
- %66'lık gibi önemli bir kısmını basın açıklamaları, gösteri yürüyüşleri ve oturma eylemleri (sayı=1351)
- %8'lik bir kısmını cenaze etkinlikleri (sayı=162)
- %25'lik bir kısmını diğer eylemler oluşturmaktadır (sayı=525).

Bu rakamlara göre; yaklaşık her üç eylemden iki tanesinin basın açıklaması, gösteri yürüyüşü ve oturma eylemi niteliğinde olduğu görülmektedir. Bunun nedeni, basın açıklaması, gösteri yürüyüşü ve oturma eylemi niteliğindeki eylemleri düzenlemenin diğer eylemleri düzenlemeye göre daha kolay ve pratik olması, az sayıda bireyin katılımının bu tür eylemlerin düzenlenmesi için yeterli olmasıdır.

Bu eylemlerin, medyanın da gösterdiği ilgi ile gündelik hayatın birer parçası haline aldığı kabul edilebilir. 2063 eylemin yaklaşık %66'sı gibi önemli bir kısmını oluşturan bir eylem oranının, sosyal ve siyasal yaşamın bir parçası haline gelmesi yadsınamaz. Bu sayede, kamu siyasetine sokaktaki bireylerin de yön verebileceğine ve farklı seslerin daha kolay duyulabileceğine katkıda bulunulacağı düşünülebilir.

Öte yandan, her ne kadar basın açıklaması, gösteri yürüyüşü ve oturma eylemi bu çalışmada tek bir başlık altında toplansa da, bu eylemler de kendi içinde bazı farklılıklar göstermektedir. Bu kategorinin detaylı bir şekilde incelenmesi de bu anlamda faydalı olabilir. Şekil 5'de bu çalışmaya bu amaçla eklenmiştir.

Şekil 3: 2063 Eylemin %66'sını Oluşturan Basın Açıklaması, Gösteri Yürüyüşü ve Oturma Eyleminin Rakamsal Açılımı

Şekil 3'e göre; 2063 eylemin %66'lık gibi önemli bir kısmını basın açıklamaları, gösteri yürüyüşleri ve oturma eylemleri oluşturmaktadır. Bu da 1351 eylem demektir. Bu 1351 eylemden; 706 tanesi basın açıklaması, 86 tanesi gösteri

yürüyüşü, 10 tanesi oturma eylemi, 377 tanesi basın açıklaması ve oturma eylemi, 148 tanesi basın açıklaması ve gösteri yürüyüşü, 4 tanesi gösteri yürüyüşü ve oturma eylemi, 20 tanesi ise basın açıklaması, gösteri yürüyüşü ve oturma eylemi niteliğindedir.

Buna göre;

En çok tercih edilen ilk üç eylem biçimi sırasıyla şu şekildedir:

- Basın açıklaması,
- Basın açıklaması ve oturma eylemi,
- Basın açıklaması ve gösteri yürüyüşü.

En az tercih edilen ilk üç eylem biçimi de sırasıyla şu şekildedir:

- Oturma eylemi ve gösteri yürüyüşü,
- Oturma eylemi,
- Basın açıklaması, gösteri yürüyüşü ve oturma eylemi.

Bu bulgular, Üstün'ün İstanbul'daki sokak eylemleri üzerine yaptığı çalışmanın bulgularıyla benzerlik göstermektedir. Üstün, "İstanbul'daki toplumsal olayların sayısal anlamda büyük çoğunluğu yürüyüşlü ya da yürüyüşsüz basın açıklamaları şeklinde gerçekleşmektedir" demektedir (Üstün, 2014: 88).

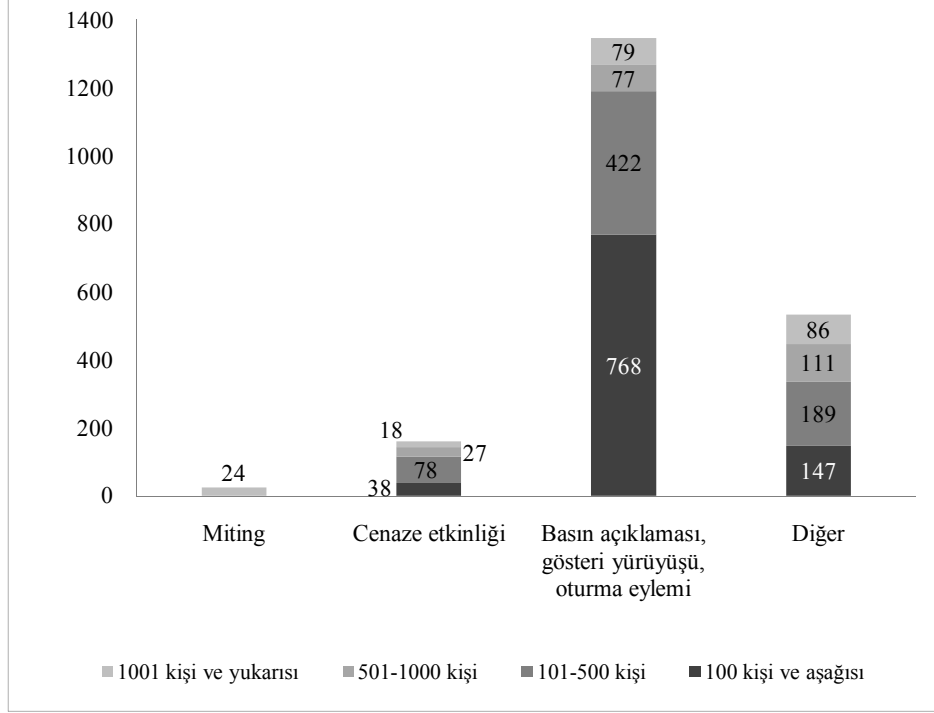
Göstericiler tarafından verilmek istenen mesajların daha çok basın açıklamaları yolu ile medya üzerinden verildiği görülmektedir. Oturma eylemlerinin ve gösteri yürüyüşlerinin ise daha çok katılımı artırmak, basın açıklamasını güçlendirmek ve belki de basın açıklaması eylemini cazip kılmak için yapıldığı da düşünülebilir.

Daha önce bir eylemin türü ile katılımcı sayısı arasında bir ilişki olduğu ifade edilmişti ancak eylemlerde en düşük katılımcı sayısının 6, en yüksek katılımcı sayısının 240.000 olduğu düşünüldüğünde bu ilişkiyi göstermek oldukça zordur. Bu nedenle, bu çalışmaya konu edilen eylemlerdeki katılımcı sayıları farklı kategorilere ayrılmıştır.

Bu kategoriler;

- 100 kişi ve aşağısı,
- 101-500 kişi arası,
- 501-1000 kişi arası,
- 1000 kişi ve yukarısı.

Şekil 4: Eylem Sayılarının Eylemin Türüne ve Katılımcı Sayısına Göre Dağılımı (Barların yanındaki ya da üzerindeki rakamlar eylem sayılarını göstermektedir.)

Eylem sayılarının hem eylemin türüne hem de katılımcı sayısına göre dağılımının gösterildiği Şekil 4'e göre; miting niteliğindeki eylemlerde katılımcı sayıları hep 1000 kişinin üzerindedir. Mitinglerde en düşük katılımcı sayısı 2.500, ortalama katılımcı sayısı 34.500 kişidir.

Basın açıklaması, gösteri yürüyüşü ve oturma eylemi niteliğindeki olayların %85'inde katılımcı sayısı 500 kişiden daha azdır. Bu tür eylemlerde en düşük katılımcı sayısı 10, ortalama katılımcı sayısı da 375 kişidir. Cenaze etkinliği niteliğindeki eylemlerin çoğunda katılımcı sayısı 500 kişiden daha azdır. (Şekil 4'te görülmemekle birlikte bu eylemlerdeki en düşük katılımcı sayısı 40, ortalama katılımcı sayısı 923 kişidir).

Açıkça görülüyor ki; katılımcı sayısının büyüklüğü ile eylemin gerçekleşme sıklığı arasında ters yönde bir ilişki vardır. Yani katılımcı sayısının yüksek olduğu eylemler daha seyrek, katılımcı sayısının düşük olduğu eylemler daha sık gerçekleşmektedir. Katılım açısından bakıldığında, bu durum, hayatın akışı içerisinde oldukça beklenen bir durumdur çünkü eylemlerin düzenlenmesi için bir ihtiyacın (motivasyonun), kaynakların ve organizasyonun bulunması gerekmektedir. Katılım seviyesi düşük olan eylemlerde bunları temin etmek her zaman için daha kolay, pratik ve ulaşılabilir olmuştur.

Eylem türü ile katılımcı sayısı arasında da bir ilişki bulunmaktadır. Mitinglerde katılımcı sayıları çok yüksek; basın açıklaması, gösteri yürüyüşü ve oturma eylemi gibi eylemlerde katılımcı sayıları düşüktür. Cenaze etkinliğindeki katılımcı sayıları da bu ikisinin arasında bir yerdedir. Yani daha önce de ifade edildiği gibi; eylemin türü, katılımcı sayısını etkileyen oldukça önemli bir faktör olarak bu çalışma ile karşımıza çıkmaktadır. Buna göre, sosyal ve siyasal yaşamda öne çıkan ve medyada ilgi bulan dönemsel bazı özelliklere bağlı olarak değişen eylem biçimlerinin, katılımların artmasına ya da azalmasına etki ettiği söylenebilir. Bu dönemsel özelliklerin de (siyasi duruşmalar, siyasi seçimler, açlık grevleri ve çözüm süreci gibi) devleti doğrudan ilgilendiren hususlar olduğu açıktır.

İkinci araştırma sorusuna ait bulgular

Bu çalışmanın ikinci araştırma sorusu şu şekildeydi; 2009-2013 yılları arasında Diyarbakır'da meydana gelen miting, basın açıklaması, gösteri yürüyüşü, oturma eylemi ve cenaze etkinliğindeki bireylerin sayısal açıdan katılım oranları nasıldır?

Bu soruya cevap niteliğindeki katılım oranları her eylem türü için ayrı-ayrı başlıklar halinde verilmektedir. Hatta her eylem (*miting, basın açıklaması, gösteri yürüyüşü, oturma eylemi ve cenaze*) için verilen rakamlar altışar aylık periyotlar halinde gösterilmektedir.

Her bir şekil içindeki bir bar; altı aylık periyodu göstermektedir. Yani her yılı temsil eden iki adet bar bulunmaktadır; birinci bar yılın ilk altı ayını; ikinci bar yılın ikinci altı ayını gösterir. Örn; “2009-1” isimli bar 2009 yılının birinci altı ayını, “2009-2” isimli bar 2009 yılının ikinci altı ayını göstermektedir.

Mitinglere katılım oranları

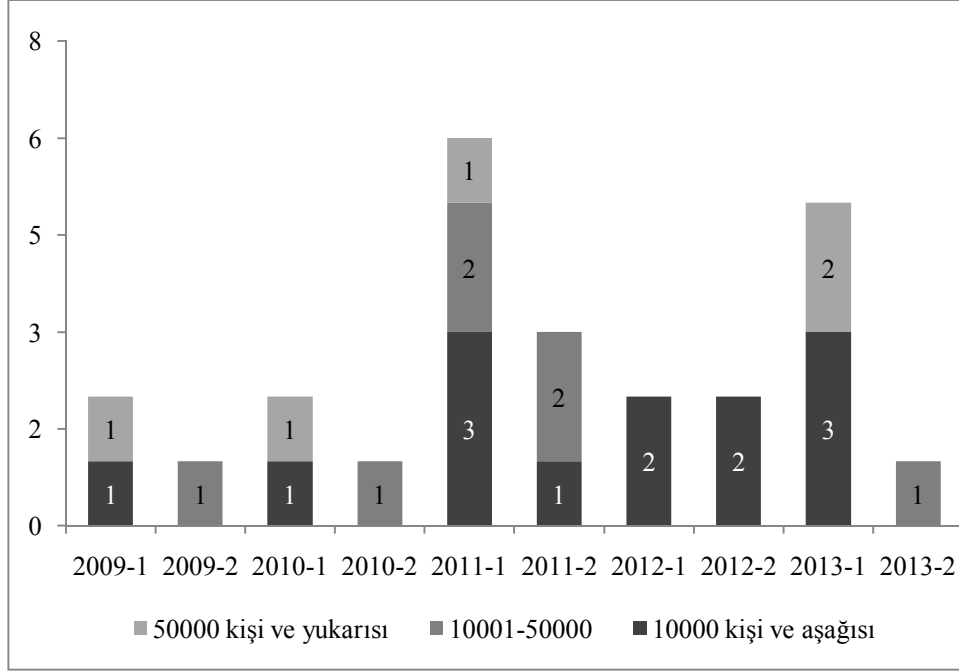
Şekil 5’de, mitinglerin periyotlara ve katılımcı sayılarına göre dağılımı vardır. Buna göre, mitinglerin tamamında katılımcı sayısı 1000 kişinin üzerindedir. Bunun için Şekil 5’de kullanılan skala diğer şekillerden biraz daha farklı düzenlenmiştir.

Bu skalaya göre katılımcı sayıları;

- 10.000 kişi ve aşağısı,
- 10.000-50.000 kişi arası ve
- 50.000 kişi ve yukarısı şeklinde üç ayrı kategori olarak incelenmiştir.

Şekil 5: Mitinglerin Periyotlara ve Katılımcı Sayılarına Göre Dağılım Oranları (Barların üzerindeki rakamlar miting sayılarını göstermektedir.)

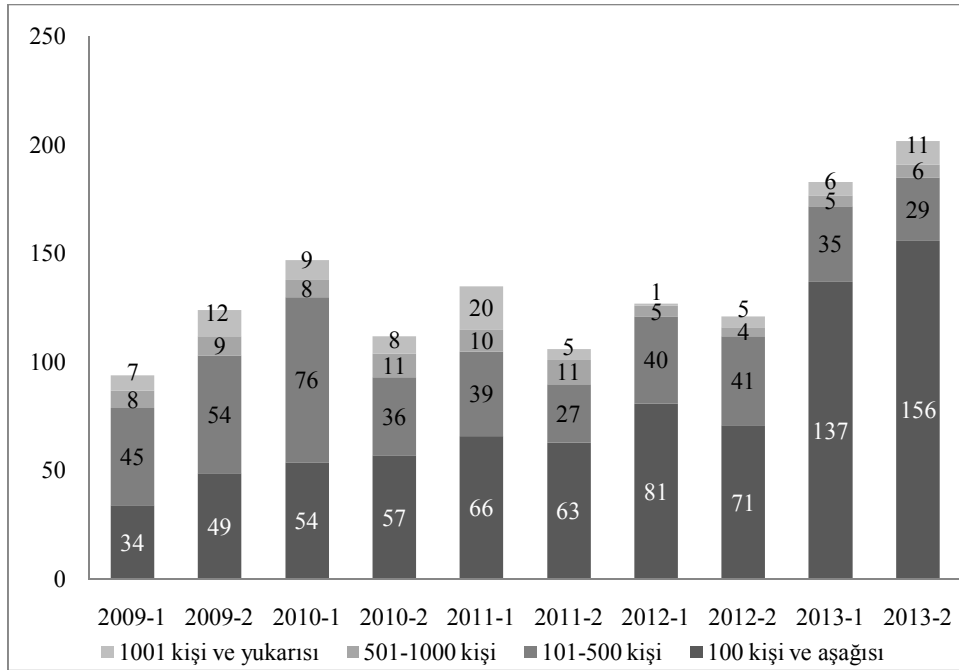

Şekil 5'e göre; her yıl mutlaka miting düzenlendiği, mitinglere katılımın en az 1000, en çok 50.000 veya yukarısı olduğu, mitinglere her zaman yoğun bir ilgi olduğu, en çok miting düzenlenme sayısının 2011 ile 2013 yıllarının ilk yarısında olduğu görülmektedir. 50.000 kişi ve üzerinde katılımcısı olan toplam beş miting bulunmaktadır. (Bunların çoğu 21 Mart günü gerçekleşen ve genelde bölgesel düzeyde düzenlenen Nevruz kutlamalarıdır. Ancak, 2012 yılındaki Nevruz etkinliği yasaklandığından daha küçük bir organizasyonla kutlanmıştır). 50.000 kişiden daha fazla katılımın olduğu mitinglerin yine bu yılların (2011 ve 2013) ilk yarısında gerçekleştiği görülmektedir. 2011 yılında genel seçimler, 2013 yılında da çözüm süreci olduğu göz önünde tutulursa, bu beklenen bir durumdur. Yazın taramasında da ifade edildiği gibi; siyasal açıdan ortamın en iyi olduğu zamanlar siyaset sisteminin dışarıdan gelecek katkılara en açık olduğu zamanlardır. Hükümetin ve kamuoyunun da dışarıdan gelecek mesajlara bu dönemlerde, genel seçim ve çözüm süreci nedeniyle, daha açık olduğu söylenebilir. Söz konusu bu dönemlerde kaynaklar hareketlendirilerek, kamusal alan paylaşımlarına itibar edilmiş ve katılımların yüksek seviyelerde olması sağlanmıştır.

Basın açıklamalarına, gösteri yürüyüşlerine ve oturma eylemlerine katılım oranları

Diyarbakır'da meydana gelen sokaktaki eylemlerin önemli bir kısmını basın açıklaması, gösteri yürüyüşü ve/veya oturma eyleminin oluşturduğu daha önce dile getirilmiştir. Şekil 6'da da, basın açıklaması, gösteri yürüyüşü ve oturma eyleminin periyotlara ve katılımcı sayılarına göre dağılımı verilmektedir.

Şekil 6: Basın Açıklaması, Gösteri Yürüyüşü ve Oturma Eylemlerinde Katılım Oranları (Barların üzerindeki rakamlar basın açıklaması, gösteri yürüyüşü ve oturma eylemi sayılarını göstermektedir.)

Şekil 6'ya göre; eylemler en fazla 2011 ve 2013 yıllarının birinci altı ayında gerçekleşmiştir. 2009 yılının birinci altı ayı ve 2013 yılının ikinci altı ayı istisna tutulacak olursa, yılın ilk altı ayındaki eylemlerin ikinci altı ayına oranla daha fazla gerçekleştiği görülmektedir. Şehirdeki eylemlerin birçoğu Ocak ile Nisan ayları arasında (yani yılın ilk altı ayında) gerçekleşir çünkü bu eylemlerin birçoğu geçmişte yaşanan önemli olayların yıldönümüne denk gelen bu aylarda kutlanmaktadır. Bu durum, cenaze etkinliklerindeki dağılımın tam tersidir. Cenaze etkinlikleri yılın ikinci altı ayında daha çok gerçekleşmektedir. Bu da, hayatlarını kaybedenlerin cenazelerinin yılın ikinci yarısına denk gelen aylarda şehre getirilerek defnedilmesine sebep olmaktadır.

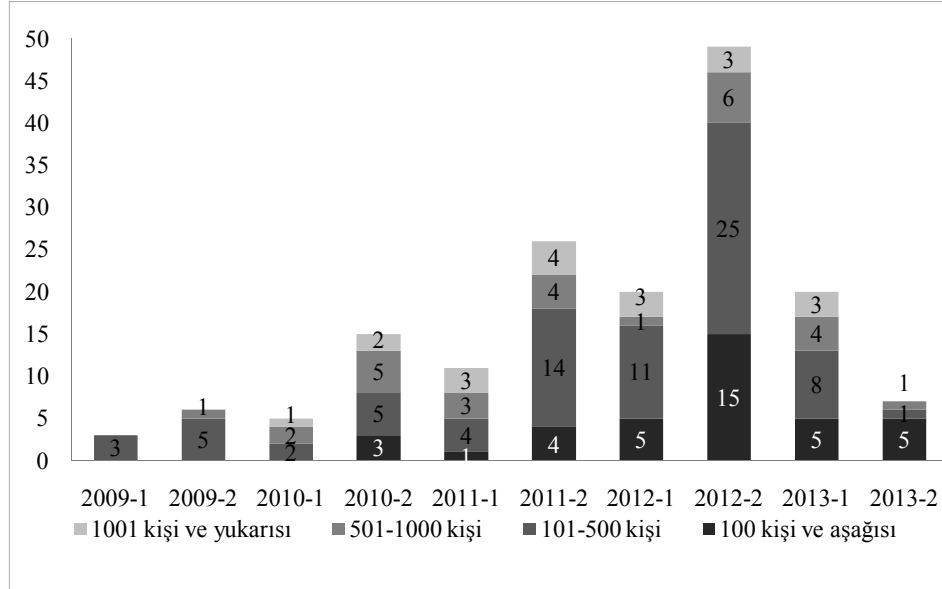
Şekil 6'dan da anlaşıldığına göre, eylemlerin çoğu az sayıda katılımcı ile gerçekleşmektedir. Periyotların tamamında 500 kişi ve daha az sayıda katılımcı ile

gerçekleşen eylemlerin çoğunluğu teşkil ettiği görülmektedir. Diğer bir husus, 2013 yılının ilk yarısındaki eylem sayılarında çok belirgin bir artış olduğudur. Ancak, bu artışın tek nedeni 100 kişi ve daha az sayıdaki katılımcı ile gerçekleşen eylemlerin sayısındaki artıştır. Yani 2013 yılında gerçekleşen eylem sayıları artarken, katılımcı sayıları azalmıştır. 2013 yılı çözüm sürecinin başladığı bir yıldır. Bu sonuca bu sürecin etki ettiği söylenebilir ancak bunun direkt etki edip etmediğini araştırmak ayrı bir çalışma konusudur.

Cenaze etkinliklerine katılım oranları

Şekil 7’de cenaze etkinliklerinin periyotlara ve katılımcı sayılarına göre dağılımı gösterilmektedir.

Şekil 7: Cenaze Etkinlikleri ve Bu Etkinliklere Katılım Oranları. (Barların yanındaki rakamlar cenaze etkinliği sayılarını göstermektedir.)

Burada dikkat çeken önemli bir özellik, 2013 yılı hariç her yılın ikinci altı ayında gerçekleşen eylem sayısının birinci altı ayında gerçekleşen eylem sayısından fazla olduğudur. Bu, hayatlarını kaybedenlerin cenazelerinin yılın ikinci yarısına denk gelen aylarda şehre getirildiğini göstermektedir. Bu durum, çatışma dönemlerinin daha çok yaz aylarında gerçekleşiyor olmasından kaynaklanıyor olabilir.

Ayrıca, 1000’den fazla katılımcının olduğu cenaze etkinliklerinin 2010 yılının birinci altı ayı ve sonrasında gerçekleşmeye başladığı görülmektedir. Yüz kişi ve daha düşük sayıda katılımcının olduğu cenaze etkinlikleri 2010 yılının ikinci altı ayı ve sonrasında gerçekleşmeye başlamıştır. Cenaze etkinliklerinde 2012 yılının ikinci yarısında bir artış görülürken, çözüm sürecinin başladığı yıl olan

2013'ün ikinci yarısında bariz bir düşüş olduğu da görülmektedir. Çözüm süreci siyasi olduğu kadar aynı zamanda sosyal bir süreçtir. Yani cenaze etkinliğinin düzenlenmesi ve bunlara katılımdaki artış ya da azalış bölgede yaşanan sosyal ya da siyasi hareketliliğe, bu hareketliliğin yönüne ve bölge halkını nasıl etkilediğine bağlı olarak değişiklik gösterebilir.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu çalışmada elde edilen temel bulgular şu şekildedir;

Yazın taramasında, sosyal hareketlerin gerçekleşmesi için kaynakların organize edilmesi, hareketlere katılacak bireylerin konudan haberdar olması ve medyanın bu konuya ilgisinin çekilmesi gerektiği dile getirilmişti. Bu durum organize edenlerin eyleme atfedecekleri önemle doğru orantılıdır. Bir eyleme atfedilen önemin göstergeleri arasında; bu eylemin duyurusu için harcanan para, emek ve olaya katılım sağlayan siyasetçiler de bulunmaktadır. Bu çalışmada da, eylemlerin %1'ini mitinglerin, %66'sını basın açıklamalarının, gösteri yürüyüşleri ve oturma eylemlerinin ve %8'ini cenaze etkinliklerinin oluşturduğu bulunmuştur. Yani yaklaşık her üç eylemden iki tanesinin basın açıklaması, gösteri yürüyüşü ve/veya oturma eylemi olduğu anlaşılmaktadır. Bu da, tercih edilen, önem verilen ve kaynakların organize etmekte daha kolay kullanıldığı eylem biçiminin; basın açıklaması, gösteri yürüyüşü ve oturma eylemi düzenlemek olduğunu göstermektedir. Zaten bu çalışmada tespit edilen; “eylemlerdeki katılımcı sayısının büyüklüğü ile eylemlerin gerçekleşme sıklığı arasında ters yönde bir ilişki olduğu” gerçeği de bu durumu destekliyor. Ayrıca, katılımcı sayısının fazla olduğu eylemler daha seyrek, katılımcı sayısının az olduğu eylemler daha sık olmaktadır. Eylem türü ile katılımcı sayısı arasında da anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Miting niteliğindeki eylemlerde katılımcı sayısı daha yüksek olurken, basın açıklaması, gösteri yürüyüşü ve oturma eylemi niteliğindeki eylemlerde katılımcı sayısı daha düşük olmaktadır. Yani katılımın daha az olduğu ama daha sık düzenlenen eylemlerin tercih edildiği, üstelik günlük aktiviteler içerisinde daha az kaynaklar kullanılarak, kolay organize edilebilir eylemlere de öncelik verildiği görülmektedir.

Yazın taramasında, sosyal hareketlerin eskiden sadece sıra dışı bazı grupların kullandığı alternatif bir politika aracı olarak görüldüğü ancak bunun bugün böyle olmadığı, sosyal hareketlerin her kesimden bireyin katıldığı eylemler olduğu; ayrıca bu hareketlerin en çok siyaset sisteminin sosyal hareketlerin organize olabileceği kadar açık, ama her türlü sorunun siyasi kanallar kullanılarak çözülemeyeceği kadar kapalı olduğu zamanlarda meydana geldiği yani sorunların çözümü için siyaset sisteminin kullanılmaya elverişli olması gerektiği ifade edilmişti. Bu çalışmaya konu edilen ve Diyarbakır'da düzenlenen oldukça yüksek oranlardaki eylem ve katılımcı sayıları ile bu düşünce aslında teyit edilmektedir. Yani sosyal hareketler adeta Diyarbakır'da rutin hayatın bir parçası haline gelmiştir. Bu haliyle, Diyarbakır'daki eylemlerin sosyal ve siyasal yaşama etki etmek amacıyla düzenlendiği söylenebilir. Örneğin, bu çalışmada en çok miting,

basın açıklaması, gösteri yürüyüşü ve oturma eyleminin 2011 ve 2013 yıllarının ilk yarısında olduğu görülmektedir. Buna göre, 2011'deki siyasi seçimlerde başarı elde etme ve 2013'deki çözüm sürecinin kalıcı ve başarılı olmasını sağlama beklentileri ya da çalışmaları bu yıllarda yaşanan eylemlerdeki yüksek katılımları açıklayabilir çünkü seçimlere ve çözüm sürecine ait olan atmosfer sosyal ve siyasal yaşamın önemli bir parçasıdır.

Yazın taramasında, biyografik uygunluk, yapısal uygunluk, siyasetle iştiğal, olaylara seçilmişlerin iştiğalinin, olaylar için güçlü ve etkili bir davet yapılmasının ve olayların hafta sonunda düzenlenmesinin katılıma direkt etkisi olan faktörler olduğu dile getirilmiştir. Ayrıca, bireylerin buldukları ortamları değiştirebilme, belirli bir grupla özdeşleşebilme, görüşünü ifade edebilme isteği ve sosyal ağlara katılma, katılıma etki edebilen ilave bazı faktörler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışma ile de, eylem türü ile katılımcı sayısı arasında bir ilişki bulunduğu görülmektedir. Buna göre, eylemin türünün de katılıma etki eden önemli bir başka faktör olduğu tespit edilmiştir. Örneğin; mitinglerde katılımcı sayıları çok yüksek; basın açıklaması, gösteri yürüyüşü ve oturma eylemi gibi eylemlerde katılımcı sayıları çok daha düşük; cenaze etkinliğindeki katılımcı sayıları da bu ikisinin arasında bir yerde bulunmaktadır. Bu da, eylemin türüne göre katılımcı sayısının etkilendiğini; arttığını ya da azaldığını göstermektedir. Yani sosyal ve siyasal yaşamda öne çıkan ve medyada ilgi bulan dönemsel bazı özelliklere bağlı olarak tercih edilen eylem biçimlerinin katılımların artmasına ya da azalmasına etki ettiği söylenebilir. Siyasi duruşmalar, genel seçimler, açlık grevleri ve çözüm süreci gibi dönemsel bazı özelliklerin de devlet otoritesini doğrudan ilgilendiren hususlar olduğu ortadadır. Buna göre, bireylerin ilgisini daha çok çeken, pratik ve kolay ulaşılan, hayatın rutini, sosyal ve siyasal sistemi içerisinde yer alan eylemlere katılıma daha çok itibar edildiği görülmektedir. Zaten bu da, bu çalışmada bulunan "katılımcı sayısının büyüklüğü ile eylemin gerçekleşme sıklığı arasında ters yönde bir ilişki olduğu" düşüncesini bir kez daha doğrulamaktadır.

Bu çalışmaya konu edilen 2009-2013 yılları arası, matematiksel açıdan beş yıldır; ancak, yaşanan süreç açısından bunu beş yerine dörde ayırmak da uygun olabilir. Birinci bölüme 2009-2010 yıllarını kapsayan duruşmalar; ikinci bölüme 2011 yılını kapsayan genel seçimlere hazırlık ve seçim; üçüncü bölüme 2012 yılını kapsayan açlık grevleri; 2013 yılını kapsayan dördüncü bölüme de çözüm süreci dönemi denilebilir. Buna göre öne çıkan husus şudur; birinci bölümden son bölüme doğru olayların sayısının arttığı, ancak katılım sayılarının aynı oranda artmadığı, hatta son dönemde katılımların bir hayli azaldığı görülmektedir. Hatta 500 kişi ve daha az sayıda katılımcı ile gerçekleşen olayların çoğunlukta olduğu görülmektedir. Yani olayların çoğu, az sayıdaki katılımcı sayısı ile gerçekleşmektedir. Örn; 2013 yılının ilk yarısındaki eylem sayılarında belirgin bir artış olduğu anlaşılmaktadır, ancak bu artışın tek nedeni 100 kişi ve daha az sayıda katılımcı sayısı ile gerçekleşen eylemlerdeki artıştır. Bu duruma sürecin getirdiği "rahatlamış bir ortam, polisin süreç nedeniyle eylemleri baskılamaktan uzak bir görüntü vermesi" neden olmuş olabilir. Öte yandan, 2013 yılında gerçekleşen basın açıklaması,

gösteri yürüyüşü ve oturma eylemi sayıları artarken, katılımcı sayıları da dikkat çekici bir biçimde azalmaktadır. Bu durum, eylemleri organize edenlerin bu eylemlere vermiş oldukları önemin, göstericiler tarafından aynı oranda verilmediği ya da göstericilerin katılıma bu dönemde çok itibar etmedikleri şeklinde yorumlanabilir.

Yukarıdaki bilgiler ışığında; toplumsal değişime ve sorunların çözümüne katkı sağlayacağı beklentisi ile bireylerin özellikle miting, basın açıklaması, gösteri yürüyüşü, oturma eylemi gibi sokak eylemlerine itibar ettikleri ve bu eylemlere katılım sağladıkları görülmektedir. Gündelik hayatın içerisinde yer alan bu tür toplumsal ritüellerin ve kamusal alan paylaşımlarının, sosyal yaşamın ve siyasal hayatın doğal bir parçası olduğu açıktır. Burunak vd.'nin ifade ettiği gibi; politik gelişmelere, güncel olaylara, çeşitli sosyal ve siyasal açılımlara bağlı olarak bu eylemlere katılımlar değişebilir (Burunak vd., 2011: 250). Söz konusu bu değişimin doğru analiz edilmesi, doğasının bilinmesi ve politika analizlerinin yapılması, bu ve benzeri çalışmaların yapılmasına bağlıdır. Yapılacak çalışmalar sayesinde de, daha demokratik ve özgürlükçü yaklaşımların benimsenmesine katkıda bulunulacağı açıktır. Umuluyor ki bu çalışma, bu konudaki bir ihtiyaca ve öneme dikkat çekecektir.

KAYNAKÇA

Atak, K. (2014). Flap of the butterfly: Turkey's June uprisings. A. Mattoni, ve D. della Porta (Ed.) *Spreading protest: Social movements in times of crisis*: İçinde 252-292. Colchester: ECPR Press.

Barranco, J. ve Wisler, D. (1999). Validity and systematicity of newspaper data in event analysis. *European Journal of Sociology*, 15 (3): 301-322.

Burunak, İ., Hançerli, S., Sevinç, B. ve Gürer, C. (2011). Risk toplumlarında: Toplumsal olaylar ve suça sürüklenen çocuklar. S. Hançerli, B. Sevinç, C. Gürer, M. C., Öner (Ed.) *Suça sürüklenen ve mağdur çocuklar: Children at risk from delinquency and victimization*: İçinde 249-258. Ankara: SABEV.

Çetinkaya, D. (2014). *Toplumsal hareketler*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Diani, M. (2004). Networks and participation. D. A. Snow, A. S. Soule, H. Kriesi (Ed.). *The Blackwell companion to social movement*: İçinde 339-359. Oxford: Blackwell Publishing.

Edwards, B. ve McCarthy, J. D. (2004). Resources and social movement mobilization. D. A. Snow, A. S. Soule ve H. Kriesi (Ed.) *The Blackwell companion to social movements*: İçinde 116-152. Oxford: Blackwell Publishing.

Eisinger, P. K. (1973). The conditions of protest behavior in American cities. *The American Political Science Review*, 67 (1): 11-28.

Gümrükçü, S. B. (2010). The rise of a social movement: The emergence of anti-globalization movements in Turkey. *Turkish Studies*, 11 (2): 163-180.

Hançerli, S., Duru, H. ve Gergin, N. (2013). Toplumsal olaylarda ve kanunsuz eylemlerde katılım ve saldırganlık. *Polis Bilimleri Dergisi*, 15 (2): 109-134.

Jenkins, J. C., David, J. ve Agnone, J. (2003). Political opportunities and African-American protest, 1948-1997. *American Journal of Sociology*, 109 (2): 277-303.

Klandermans, B. ve Oegema, D. (1987). Potentials, networks, motivations, and barriers: Steps towards participation in social movements. *American Sociological Review*, 52 (4): 519-531.

Klandermans, B. (2004). The demand and supply of participation: Social-psychological correlates of participation in social movements. D. A. Snow, A. S. Soule, H. Kriesi (Ed.) *The Blackwell companion to social movements*: İçinde 360-379. Oxford: Blackwell Publishing.

Köker, E. ve Doğanay, Ü. (2004). Televizyonda protesto görüntüleri: Egemen haber söylemlerinde toplumsal eylemler. *Kültür ve İletişim*, 7 (2): 43-72.

Lipsky, M. (1968). Protest and political resource. *The American Political Science Review*, 62 (4): 1144-1158.

McAdam, D., McCarthy, J. D. ve Zald, M. N. (1996). *Comparative perspectives on social movements: Political opportunities, mobilizing structures, and cultural framings*. Cambridge: Cambridge University Press.

McAdam, D., Sampson, R. J., Weffer, S. ve McIndoe, H. (2005). There will be fighting in the streets: The distorting lens of social movement theory. *Mobilization: An International Journal*, 10 (1): 1-18.

McCarthy, J. D. ve Zald, M. N. (1977). Resource mobilization and social movements: A partial theory. *American Journal of Sociology*, 82 (6): 1212-1241.

Meyer, D. S. ve Staggenborg, S. (1996). Movements, countermovements and the structure of political opportunity. *American Journal of Sociology*, 101 (6): 1628-1660.

Opp, K. D. (1988). Grievances and participation in social movements. *American Sociological Review*, 53 (6): 853-864.

Saunders, C., Grasso, M., Olcese, C., Rainsford, E. ve Rootes, C. (2012). Explaining the differential protest participation: Novices, returners, repeaters, and stalwarts. *Mobilization: An International Journal*, 17 (3): 263-280.

Schussman, A. ve Soule, S. A. (2005). Process and protest: Accounting for individual protest participation. *Social Forces*, 84 (2): 1083-1108.

Sherkat, D. E. ve Blocker, T. J. (1994). The political development of sixties' activists: Identifying the influence of class, gender, and socialization of protest participation. *Social Forces*, 72 (3): 821-842.

Smith, J. ve Fetner, T. (2010). Structural approaches in the sociology of social movements. B. Klandermans ve C. Roggeband (Ed.) *Handbook of social movements across disciplines*: İçinde 13-57. New York: Springer.

Snow, D. A., Soule, A. S. ve Kriesi, H. (2004). Mapping the terrain. D. A. Snow, A. S. Soule, H. Kriesi (Ed.) *The Blackwell companion to social movements*: İçinde 3-16. Oxford: Blackwell Publishing.

Soule, S. A. ve Earl, J. (2005). A movement society evaluated: Collective protest in the United States, 1960-1986. *Mobilization: An International Journal*, 10 (3): 345-364.

Tarrow, S. (1994). *Power in movement: Collective action, social movements and politics*. Cambridge: Cambridge University Press.

Tilly, C. ve Tarrow, S. (2007). *Contentious Politics*. New York: Oxford University Press.

Titarenko, L. (2001). The interaction of state repression, protest form and protest sponsor strength during the transition from communism in Minsk, Belarus, 1990-1995. *Mobilization: An International Journal*, 6 (2): 129-150.

Uysal, A. (2006). Cop gölgesinde politika: Türkiye'de toplumsal olay polisliği ve sokak eylemleri. *Mülkiye*, 30 (253): 79-94.

Uysal, A. (2007). Sokak eylemlerinde ve polis denetiminde tarihsel süreklilik ve kopuş. F. Ergut ve A. Uysal (Ed.) *Tarihsel sosyoloji. Stratejiler, paradigmlar, sorunsallar*: İçinde 319-348. Ankara: Tarih Vakfı Yayınları & Dipnot Yayınları.

Üstün, M. (2014). Kamu düzeni açısından toplumsal olay yönetiminde müzakerenin önemi üzerine bir değerlendirme: İstanbul örneği. H. B. Kara (Ed.) *Toplumsal olaylar yönetimi*: İçinde 82-105. Ankara: Efil Yayınevi.

Wisler, D. ve Giugni, M. (1999). Under the spotlight: The impact of media attention on protest policing. *Mobilization: An International Journal*, 4 (2): 171-187.

Wouters, R. (2013). From the street to the screen: Characteristics of protest events as determinants of television news coverage. *Mobilization: An International Journal*, 18 (1): 83-105.